

Autoreferat

1. Imię i nazwisko, jednostka naukowa

Irena Ramik-Mażewska

Katedra Pedagogiki Specjalnej, Instytut Pedagogiki, Uniwersytet Szczeciński

2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe

1978r.-1982r. - Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Szczecinie, studia stacjonarne, kierunek - pedagogika specjalna, specjalność: rewalidacja upośledzonych umysłowo.

11.10.1982r. - Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Szczecinie, tytuł magistra, praca magisterska *Rodzinne uwarunkowania przestępczości wśród nieletnich* napisana pod kierunkiem prof. dr hab. Bolesława Sadaja.

18.11.2004r. - Uniwersytet Szczeciński - stopień doktora nauk humanistycznych w specjalności pedagogika. Praca doktorska pt.: *Jakość życia osób z niepełnosprawnością intelektualną i jej psychospołeczne oraz edukacyjne uwarunkowania* napisana pod kierunkiem dr hab. Heleny Łaś, prof. US, recenzenci prof. dr hab. Jan Pańczyk, dr hab. Teresa Żółkowska, prof.US.

17.11.2012r. - kurs „Mentor-współczesny wykładowca. Kuźnia Liderów-Szkoła Mentorów”. Warszawa.

3. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu

1982r.-1999r.- Szkoła Podstawowa Specjalna nr 52 w Szczecinie.

1999r.-2002r. -Zespół Szkół Specjalnych nr 10 w Szczecinie.

2002r.- 31.01.-2005r.- zatrudnienie na stanowisku asystenta w Zakładzie Pedagogiki Specjalnej, Instytut Pedagogiki, Uniwersytet Szczeciński.

01.02.2005r. - 30.09.2008r.- zatrudnienie na stanowisku adiunkta w Zakładzie Pedagogiki Specjalnej, Instytut Pedagogiki, Uniwersytet Szczeciński.

01.10.2008r. – do chwili obecnej zatrudnienie na stanowisku adiunkta w Katedrze Pedagogiki Specjalnej, Instytut Pedagogiki, Uniwersytet Szczeciński.

01.10.2008r.-30.09.2013r.- zatrudnienie w ramach drugiego etatu na stanowisku adiunkta w Wyższej Szkole Pedagogicznej im. Janusza Korczaka w Warszawie , Wydział Zamiejscowy w Szczecinie.

4. Wskazanie osiągnięcia wynikające z art.16 ust.2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. nr 65, poz.595 ze zm.).

A) Tytuł osiągnięcia naukowego

Irena Ramik-Mażewska, *Style życia kobiet z niepełnosprawnością intelektualną . Studium socjopedagogiczne* , Wydawnictwo Naukowe Frel, Warszawa 2018, s.355, ISBN 978-83-64691-42-3.

B) Recenzenci wydawniczy

dr hab. Urszula Bartnikowska, prof. nadzw. UWM w Olsztynie

dr hab. Hanna Żuraw, prof. nadzw. UPH w Siedlcach

C) Omówienie celu naukowego pracy i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania

Monografia wskazana w punkcie I.A. poświęcona jest stylom życia kobiet z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim i zwięzcza moje dotychczasowe działania badawcze. Praca ta jest pierwszą polskojęzyczną rozprawą naukową, w której w sposób interdyscyplinarny przedstawiono style życia kobiet z lekką niepełnosprawnością intelektualną, podjęta zaś w niej problematyka nie jest jeszcze obszernie eksplorowana na rodzimym gruncie pedagogiki specjalnej. Pionierski charakter opracowania przejawia się głównie w obszarach narracji kobiet niepełnosprawnych intelektualnie. Wydźwięk tych narracji pozwala na dogłębne wniknięcie w intymne, niezwykle osobiste doświadczenia kobiet niepełnosprawnych intelektualnie i poznanie sposobów ich myślenia o sobie i o świecie, a także ich reakcji na zmiany zachodzące w życiu społecznym. Zakres dokonanych eksploracji pozwolił mi na opis badanej rzeczywistości w nowych jakościowo kontekstach.

Monografia składa się z sześciu rozdziałów. W rozdziale pierwszym skupiłam się na dyskursywnym charakterze ponowoczesności. Przyjęcie interdyscyplinarnej perspektywy uprawniło mnie do przeniesienia na grunt pedagogiki specjalnej punktu widzenia socjologii

i przyjęcia założenia, że najistotniejszym obiektem badawczym jest rzeczywistość społeczna, a nadrzędnym celem jest nie samo badanie, lecz rozumienie. Podejmując się opisu stylów życia kobiet z lekką niepełnosprawnością intelektualną żyjących tu i teraz, uznałam za konieczne otwarcie się na nowe idee i ich analizy. Odwołując się do antropologicznych i socjologicznych teorii dokonałam swoistych rekapitulacji cech ponowoczesnych idei. Wskazałam na nieregularność tego czasu, wielość dyskursów i ich metaforyczność, czego konsekwencją jest potrzeba stałej gotowości współczesnego człowieka na zmianę. Zwróciłam także uwagę na złożoność ponowoczesności, a zwłaszcza jej fragmentaryczność. To cecha, która nie pozwala odwoływać się człowiekowi do przeszłości, za to ciągle oczekuje od niego stawania się na nowo – budowania od nowa własnej tożsamości. W ponowoczesnej koncepcji rzeczywistości człowiek ma społeczne przyzwolenie na emancypację, dlatego też w tym rozdziale wyeksponowałam ideę społeczeństwa obywatelskiego i znaczenie umiejętności tworzenia własnego kapitału – źródła indywidualnego stylu życia. Omawiany rozdział nie jest afirmacją ponowoczesności jako takiej, lecz ma charakter *stricte* poznawczy. Jest próbą zebrania i usystematyzowania wiedzy zawartej w literaturze przedmiotu oraz próbą spojrzenia na ponowoczesność z perspektywy osoby (jednostki). Dokonałam w nim deskrypcji konsekwencji niejednoznaczności tego czasu dla kształtowania stylu życia człowieka. Tę część pracy uważam za szczególnie istotną, bowiem dokonana rekapitulacja może stać się źródłem dalszych naukowych dociekań na gruncie pedagogiki specjalnej.

Konceptualizacji stylu życia poświęciłam rozdział drugi monografii. Analizując antropologiczno-socjologiczne spojrzenie na tę problematykę dokonałam jej adaptacji na potrzeby badań pedagogicznych. Ukazałam historyczno-ekonomiczne uwarunkowania definiowania stylu życia, wskazując jednocześnie na to, co dla badacza niezwykle trudne, a mianowicie brak jednoznacznych definicji. Dokonana analiza eksplorowanej literatury przedmiotu zorientowała moje zainteresowanie ku dominancie bliskiej także polskim socjologom, a opisującym styl życia jako cechę jednostkową. Przyjęcie tej perspektywy opisu pozwoliło pozostać mi w interpretatywnym paradygmacie pedagogiki specjalnej wyzwalającym osoby niepełnosprawne z ustaleń statystycznych i normatywnych. W związku z tym wskazałam na wielość elementów i stylów życia, które podobnie jak ponowoczesność są trudne do arbitralnego opisanie ponieważ ich złożoność pozostaje w związku z indywidualnymi wyborami człowieka.

W rozdziale trzecim przedstawiłam problematykę niepełnosprawności intelektualnej. Odwołując się do studiów nad niepełnosprawnością wyszłam od najszerszego pojęcia, jakim jest ogólnie definiowana niepełnosprawność człowieka. Następnie odniosłam się do warunkowanych społecznie dojrzałością przemian w obszarze wzajemnych relacji i ewoluujących modeli niepełnosprawności. W tej perspektywie przedstawiłam także specyfikę niepełnosprawności intelektualnej. Rozdział ten zakończyłam opisem badań dotyczących życia codziennego, pracy, potrzeb i oczekiwań kobiet z niepełnosprawnością intelektualną. Dokonałam w nim jedynej w swoim rodzaju szerokiej analizy aktualnej wiedzy z tego zakresu. Wskazałam także pola dociekań naukowych, które do tej pory nie były eksplorowane, a mogłyby się stać istotnym źródłem wiedzy na temat funkcjonowania kobiet z niepełnosprawnością w zmieniających się warunkach cywilizacyjnych.

Zagadnienia metodologiczne omówiłam w rozdziale czwartym. W badaniach własnych przyjąłam jakościową perspektywę poznania, jeszcze relatywnie rzadko stosowaną w pracach z obszaru pedagogiki specjalnej. Dokonany wybór fenomenologii i hermeneutyki znalazł swoje uzasadnienie w przedmiocie i celach badań, gdzie istotą poznania stała się analiza świadomości kobiet z niepełnosprawnością intelektualną w zakresie znaczeń nadawanym doświadczanym zjawiskom. Myślę, że ważnym wyróżnikiem przeprowadzonego postępowania badawczego, jest dokonana w rozdziale metodologicznym adaptacja i dopasowanie klasyfikacji stylów życia do własnych potrzeb badawczych. Odwołując się do zaproponowanej przez A. Sicińskiego¹ typologii stylów życia przyjąłam, że zgłębienie stylów życia kobiet będzie wiązało się z poznaniem ich zachowań i wyborów, różnicujących się według trzech wymiarów, które odnoszą się do zaspokajania potrzeb osobistych, woli i kierunku działania. Założyłam, że wybory i zachowania stanowią indywidualny dla każdej kobiety układ odniesień. Jego przejawy odnalazłam w narracjach, które wyrażały koncentrowanie działań na samej sobie, na małych grupach lub na szeroko rozumianym społeczeństwie. Wybory i zachowania kobiet w sytuacjach trudnych powiązałam z dominującymi orientacjami życiowymi – swoistymi ilustracjami ich aktywności bądź bierności. Dopełnieniem eksplorowanego obszaru stało się poznanie dominującej perspektywy czasowej. Jej cechą charakterystyczną jest gotowość do zmiany własnego życia. Opisanie wszystkich trzech wymiarów stało się kanwą do przyjęcia klasyfikacji stylów życia kobiet. W celu opisu badanego zjawiska posłużyłam się zbiorowym studium przypadku. Za pomocny w odkrywaniu rzeczywistości, w której żyją kobiety uznałam wywiad narracyjny. Dostarcza on nie tylko wiedzy pozwalającej usystematyzować własne

¹ A.Siciński (red.), Styl życia. Przemiany we współczesnej Polsce. PWN, Warszawa 1978,s.370-378.

dociekania, ale również sytuuje będące obiektem zainteresowania zjawisko w określonym kontekście, pozwalając na nie spojrzeć z perspektywy. Dołożyłam wszelkich starań, aby zrealizować go zgodnie z przyjętymi etapami postępowania. Ta część opracowania może być metodologiczną wskazówką dla zainteresowanych tą problematyką badawczą.

W rozdziale piątym dokonałam analizy przeprowadzonych poszukiwań badawczych. Podstawą w nim jest zebrany osobiście materiał empiryczny pochodzący od 15 kobiet z lekką niepełnosprawnością intelektualną w okresie wczesnej dorosłości, z którymi (na przełomie lat 2016–2017) spotykałam się indywidualnie (od siedmiu do dziesięciu spotkań). Przyjęłam autorską koncepcję, by wyodrębnić tematyczne konteksty opowiadań, dlatego też kolejno przywołałam narracje kobiet dotyczące życia codziennego, doświadczeń zawodowych, czasu wolnego, rytuałów religijnych i świątecznych, udziału w konsumpcji i uczestnictwie w życiu społeczno-politycznym. Każdy obszar narracji rozpoczynałam jego teoretyczną perspektywą, a kończyłam odkrywaniem tych sensów i znaczeń, które uznałam za ważne dla stylów życia kobiet. Odwołując się do znaczących sytuacji, charakteryzujących poznawane obszary życia kobiet, nadawałam tym obszarom tytuły, co w konsekwencji pozwoliło mi na holistyczne spojrzenie na zebraną problematykę i jej deskrypcję. W opisie codzienności zwróciłam uwagę na miejsca przeżywania życia przez kobiety i osoby, relacja z którymi wskazywała na bliskość i ważność. Znaczenie pracy zawodowej ukazałam dwuaspektowo. Pierwszy aspekt dotyczy wspomnień związanych z pracą, drugi zaś wiąże się z bieżącą oceną roli pracy i jej znaczenia dla postrzegania siebie jako osoby oraz jako kobiety. Trajektorię aktywności kobiet wyznaczyłam poprzez pola czasu wolnego. I tu znaczące okazały się zarówno miejsca, jak i osoby. Świat rytuałów codziennych i rytuałów świątecznych pozwolił mi na opisanie przywiązania do tradycji – i zarazem – otwartości na zmianę. Mogłam dzięki temu wyeksplikować porządek społeczny, któremu podlegają kobiety. Udało mi się także, wydobywając rytualne zachowania kobiet, dotrzeć do ich głęboko skrywanych emocji. Po raz pierwszy bowiem mogły opowiedzieć o czymś *de nomine* "nieistotnym", a dla nich – magicznym i przyjemnym. Narracja dotycząca sfery konsumpcji ujawniła uwikłanie kobiet w codzienną trudność wyborów dotyczących zarządzania pieniędzmi. Innym, ważkim poznawczo, aspektem moich badań jest także wyeksplikowanie skrywanego przez kobiety z niepełnosprawnością intelektualną lęku o potomstwo, który w dużej mierze wiąże się z doświadczaniem przez ich dzieci inności (powodem miałyby tu być wizerunek dzieci, bieda, ubóstwo). Opowieści kobiet pozwoliły mi także dotrzeć do bolesnego doświadczania zarządzania nimi samymi, a także ich czasem przez członków rodziny. Zdobyłam i opisałam

dzięki temu wiedzę dotyczącą źródeł ich bierności i niemocy. W narracjach poszukiwałam również odniesień do świata życia społecznego i politycznego. Te przestrzenie w mojej ocenie są bardzo istotne w perspektywie doświadczania normalizacji i integracji z otoczeniem. Mogą mieć wymiar akceptacji bądź stygmatu. Narracje dotyczące tego obszaru pozwoliły mi ujawnić stereotypy kobiet w myśleniu o świecie, brak samodzielności osądów, brak poczucia własnego sprawstwa, a także fakt, że warunkują swoje życie innymi – nieznanymi – obcymi.

W końcowej części pracy dokonałam syntezy narracji. Odwołując się do przywołanych wcześniej wymiarów ustaliłam, że dominującym układem odniesień jest rodzina. Z nią narratorki spędzają najwięcej czasu i od niej (mimo bycia dorosłymi) czują się zależne. Pozostając w rodzinach pochodzenia rezygnują ze swego autonomicznego życia, tracąc niejednokrotnie poczucie przydatności i samodzielności społecznej. Dominująca orientacja życiowa jest już bardziej zróżnicowana. Przeprowadzone analizy pozwalają mi na stwierdzenie, że narratorki żyją na pograniczu bierności i aktywności oraz (nieliczne) przejawiają ewidentną orientację na działanie. Większość narratorek nie skorzystała jednak z ponowoczesnego przyzwolenia na różnice bez konsekwencji. W znaczącej części swego życia, sterowane z zewnątrz nie ukształtowały koniecznego obecnie indywidualizmu, a wręcz przeciwnie – realizują wdrukowaną przez otoczenie bierność. W społecznej stratyfikacji kobiety nadają sobie dość odległe miejsce. I choć praca daje im poczucie odrębności, to jest ono obciążone poczuciem własnej niepełnosprawności. W perspektywie czasowej narratorek dominuje koncentracja na przeżywaniu dnia dzisiejszego w najbliższym otoczeniu. Tylko niektóre z nich podejmują niewielkie, aczkolwiek spektakularne działania na rzecz zmiany swojej sytuacji. Przyszłość napawa je lękiem. Identyfikując się li tylko z narracjami rodzin skazane są na nie zawsze chciane partnerstwo. Odwołując się do treści narracji ustaliłam, że wiele narratorek prezentuje odmienne orientacje życiowe w różnych obszarach swojego życia. Ich wybory i zachowania w każdym z opisywanych obszarów, cechuje niejednokrotnie zaskakująca zmienność. Przypisanie narratorkom jednego, określonego stylu życia jest zatem niemożliwe. Każda z narracji, w każdym z obszarów jest swoistym obrazem stylu życia. Uwzględniając ten aspekt uznałam, że style życia kobiet są bardzo zróżnicowane, zarówno w wymiarze jednostkowym (indywidualnym), jak i w wymiarze ogólnym. Pozostając w nurcie przyjętej w pracy koncepcji stylów życia, uporządkowałam je odnosząc się do wątków wszystkich opowieści. Przyjęłam zatem, że style życia narratorek stanowią kontinuum: od stylu życia drastycznie ograniczonych możliwości dokonywania wyborów, poprzez styl życia nastawiony

na zachowawczy skutek działań, do stylu życia nastawionego na działanie z dominującą orientacją na pracę.

Mam nadzieję, że zaprezentowane wyniki moich dociekań badawczych staną się źródłem nowej wiedzy na temat funkcjonowania kobiet z niepełnosprawnością intelektualną. Odślaniając ich style życia ujawniłam, że narratorki są częścią szerokiego kontekstu społecznego, a rzeczywistość ich życia jest bardziej złożona, niż wynikałoby to z teorii czy modeli osoby z niepełnosprawnością. Kobiety postrzegają świat w bardzo różnych kontekstach interpretacyjnych, a ich niepełnosprawność intelektualna zyskuje znaczenie wydarzenia trajektoryjnego, nierzadko odległego od kategorii marginalizacji i wykluczenia. Zachodzi zatem potrzeba ciągłego podejmowania zróżnicowanych działań, które zwiększą partycypację tej grupy kobiet w tworzeniu polityki wzmacniającej ich pozycję społeczną. Uważam, że w ramach szeroko rozumianej społecznej rehabilitacji należy przygotować je do szerokiego uczestnictwa w kulturze i tworzyć mechanizmy, które będą zapobiegały reprodukowaniu wizerunku kobiet z niepełnosprawnością intelektualną, jako słabych i zależnych. Waloryzacja roli społecznej powinna zmierzać w kierunku uznania ich praw obywatelskich i wyzwolenia tej grupy osób z opresji stereotypu „odrębnych standardów” edukacji i życia. Koniecznym jest przygotowanie kobiet z niepełnosprawnością intelektualną do procesów konsultowania, planowania i zarządzania strategiami dotyczącymi własnej sytuacji. Zwiększenie ich partycypacji w szeroko rozumianym sektorze obywatelskim jest szansą na społeczną „widzialność” i wyzwaniem wobec dotychczasowej organizacji życia społecznego opartego na sile grupy dominującej. Umożliwia również odzyskanie sprawstwa. Jest wyzwaniem dla nowych badań.

5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych

Moje zainteresowania badawcze skupiają się wokół wielorakich kontekstów społecznego funkcjonowania osób z niepełnosprawnością intelektualną. Są konsekwencją doświadczeń wynikających z praktyki, prowadzonych obserwacji społecznych, literatury naukowej i głębokiego własnego namysłu. Podejmowane przeze mnie od lat wysiłki poznawcze wyznaczone są analizami i refleksjami obszarów problemowych, które nie pozwalają wpisać się w jedną dyscyplinę naukową. Rozpatrując problematykę niepełnosprawności intelektualnej w szerszej perspektywie miałam zawsze na uwadze jej istotność egzystencjalną, a szczególnie kwestie autonomii, jakości życia, i realizacji przez osoby z niepełnosprawnością intelektualną dążeń normalizacyjnych. Podjęty przeze mnie proces badawczy dokonywał się wraz ze zmianami nastawień społecznych i postępującą humanizacją życia społecznego. Prowadzone obserwacje zawsze zwracały moją uwagę w stronę emancypacyjnych możliwości osób z niepełnosprawnością intelektualną w procesie zmiany społecznej. Poniżej scharakteryzuję poszczególne zakresy stosując kryterium chronologiczne i tematyczne. Za cezurę czasową posłuży mi rozprawa doktorska, obroniona przed Radą Wydziału Humanistycznego w Szczecinie w 2004 r. Próbując określić retrospektywnie dotychczasowe podstawowe kierunki pracy naukowo - badawczej potrafię wskazać cztery takie obszary:

1. szkoła jako przestrzeń kształtowania kompetencji komunikacyjnej ucznia z niepełnosprawnością intelektualną
2. osoba z niepełnosprawnością intelektualną jako uczestnik życia społecznego
3. jakość życia osób z niepełnosprawnością intelektualną
4. wielorakie uwarunkowania zagrożenia społecznym wykluczeniem osób z niepełnosprawnością intelektualną.

Szkoła jako przestrzeń kształtowania kompetencji komunikacyjnej ucznia z niepełnosprawnością intelektualną

Analizy w tym zakresie lokuję w humanistycznym paradygmacie podmiotowości osoby z niepełnosprawnością intelektualną. Doświadczenia zdobyte w trakcie studiów i pracy zawodowej zaowocowały zainteresowaniem się przeze mnie problematyką komunikacji interpersonalnej, a szczególnie rolą języka, w rozwoju autonomii osób z niepełnosprawnością intelektualną. Przywołane w tym obszarze publikacje skierowane są na sferę międzyosobowego porozumiewania się w szkole. Ich celem jest podkreślenie znaczenia interakcji szkolnych,

głównie w relacjach nauczyciel – uczeń z niepełnosprawnością intelektualną. W artykule: *Dialog w procesie uspołeczniania osób z niepełnosprawnością intelektualną*. W: Wychowanie na co dzień 1-2, Akapit, Toruń 2012, j. polski, ISSN 1230-7785, s.16-19, odnoszę się do teoretycznych koncepcji dialogu i staram się pokazać jego przydatność w pracy z dzieckiem z niepełnosprawnością intelektualną. Przyjęłam, że coraz bardziej złożona rzeczywistość wymaga wysokich kompetencji komunikacyjnych, które nie są jedynie formą porozumiewania się, ale także umiejętnością czytania i słuchania tekstu oraz jego rozumienia. Akcentuję, że relacje pomiędzy wymienionymi umiejętnościami zachodzą tylko wtedy, gdy można je wyartykułować. Stąd uznaję, że dialog, jest tą formą komunikacji, która temu sprzyja. Jest to bowiem proces złożony, musi być po wielokroć doświadczeniem w życiu człowieka *wymaga poznania i zrozumienia przedmiotu dialogu oraz racji obu stron*². W strukturze edukacji w integracji sytuacja dialogowa staje się *systemem etycznej komunikacji, w której uczestnicy pomagają sobie nawzajem zyskać w człowieczeństwie*.³ Dialog staje się zatem rozmową, która jest elementem zbliżenia społeczno-emocjonalnego istotnego dla zmiany myślenia o sobie przez osoby z niepełnosprawnością intelektualną. W relacjach dialogowych, szczególnie szkolnych, upatruję szerokiego spektrum oddziaływań, zwłaszcza tworzenia nowych znaków i dźwięków językowych. Wskazuję na dwa różne, chociaż wzajemnie przenikające się kody językowe: „nauczycielski język abstrakcji” i „kod językowy uczniów”. Stanowią swoistą barierą komunikacyjną w dialogicznym spotkaniu, jednakowoż sprzyjają budowaniu empatii i lokują niepełnosprawność komunikacji nie tylko w samej osobie z niepełnosprawnością intelektualną, ale i innych towarzyszach w dialogu. Znaczenie języka w procesie indywidualnego wychowania i rozwoju dziecka z niepełnosprawnością intelektualną opisałam w publikacji: *Terapeutyczno-wychowawcza rola lektury szkolnej, czyli o roli języka w edukacji dzieci z niepełnosprawnością intelektualną (i nie tylko)*. W: Niepełnosprawność. Dyskursy pedagogiki specjalnej nr 14, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2014, j. polski, ISSN 2080-9476, s. 29-39. Z perspektywy procesu integracji podkreśliłam socjalizacyjne i terapeutyczne walory lektury szkolnej. Praca z tekstem, z uwzględnieniem trudności wynikających z niepełnosprawności intelektualnej, może stać się początkiem zmian umiejętności językowych i społecznych dziecka. W opisie tej problematyki oparłam się na teoretycznych conceptach pracy z lekturą i jej praktycznych egzemplifikacjach. Przeprowadziłam wywiady z ośmiorgiem nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej, w klasach, w których są uczniowie z orzeczeniem lekkiej niepełnosprawności intelektualnej.

² W. Okoń, Nowy słownik pedagogiczny, PWN, Warszawa 2007, s. 97.

³ E.Griffin, Podstawy komunikacji społecznej, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2003, s. 535.

Uzyskane informacje dopuszczają stwierdzenie, że choć lektura szkolna nastrocza dzieciom wiele trudności, to właściwie przeprowadzona przez nauczyciela jej analiza, pozwala wymienić efekty tej pracy. Należą do nich dobrze przygotowane sytuacje dialogowe pomiędzy nauczycielem a uczniem, bogatsze formy językowe dziecka, wyższy poziom komunikowania się z otoczeniem i przede wszystkim powoli pojawiająca się umiejętność projektowania własnych działań. Kierując swoje przesłanie w stronę praktyki staram się pokazać słusność podejmowania przez nauczycieli różnorodnych strategii pracy. Poprzez stwarzanie dziecku sytuacji do swobodnej wypowiedzi, udziału w różnych formach przedstawiania treści lektury nauczyciel czyni je społecznie widocznym. Stawiając dziecko w dynamicznej relacji międzypodmiotowej pozwala odkryć mu własne cele i wartości, a tym samym je upodmiotawia. W tej perspektywie lokuję także rozważania dotyczące bajkoterapii, które przedstawiłam na kartach rozdziałów monografii: *Miejsce terapii w szkole-universalne aspekty bajkoterapii*. W: D. Baczała, J. Błeszyński (red.), *Terapia logopedyczna*, Wydawnictwo Naukowe UMK, Toruń 2014, j. polski, ISBN 978-83-231-3331-5, s.104-119 oraz *A Place for Treatment at School-Universal Aspects of Fairy Tale Therapy*. W: *Special Education: Learning, Education and Rehabilitation*. Ed. Irena Ramik-Mażewska, Teresa Żółkowska, Wydawnictwo US, Szczecin 2013, t. II, 2013, j. angielski, ISSN 2082-8632, ISBN 978-83-64277-05-4, s. 50-58. Odnosząc się, w aspekcie teoretycznym, do zadań szkoły w zakresie terapii pedagogicznej, wskazuję biblioterapię jako metodę nieprzypadkową, istotną dla osiągnięcia celów terapii pedagogicznej, zwłaszcza w działaniach na rzecz rozwoju dziecka z niepełnosprawnością intelektualną. Eksponuję walory poznawcze i instrumentalne biblioterapii. Odnosząc się do mechanizmów naśladownictwa i identyfikacji podkreślam rolę nauczyciela w doborze tekstu. Zwracam uwagę na potrzebę jego indywidualizowania i adekwatności w odniesieniu do etapu rozwojowego dziecka i aktualnych jego potrzeb. Podkreślam wagę tej metody w praktyce, bowiem poprzez nabywane kompetencje językowe oraz emocjonalne dziecko poznaje inne strategie działania i inne wzory myślenia. Obserwowany proces asymilacji wiedzy, jej etykietowanie i świadome zastosowania w indywidualnych działaniach dziecka mogą stać się źródłem satysfakcji pedagogicznej nauczyciela, jako współtwórcy sukcesu społecznego dziecka.

Osoba z niepełnosprawnością intelektualną jako uczestnik życia społecznego

Zainteresowanie tą problematyką lokuję w perspektywie rehabilitacji społecznej i zawodowej. Obserwowane regulacje prawne oraz zmiany społecznych relacji i nastawień wobec osób z niepełnosprawnością intelektualną skłoniły mnie do wieloaspektowego spojrzenia na tę tematykę. W opracowaniu: *Strategia działań w Unii Europejskiej na rzecz osób z niepełnosprawnością*. W: red. T. Żółkowska, *Pedagogika specjalna -aktualne osiągnięcia i wyzwania*. Szczecin 2005, s.148-156. ISBN 83-89402-38-6, s.148-152 zwróciłam uwagę na wspólnotowe zadania wynikające z dokumentów prawnych Unii Europejskiej, ale i istotne z punktu widzenia praktyki pułapki współczesnej rzeczywistości, która z jednej strony jawi się jako przyjazna niepełnosprawności, z drugiej zaś oczekuje od człowieka takich kompetencji i kwalifikacji, które same w sobie tworzą osobom z niepełnosprawnością nierówne warunki uczestnictwa w życiu społecznym⁴. To tej tematyki wróciłam tekstami rozdziałów monografii: *Działania Unii Europejskiej w aspekcie turystyki osób niepełnosprawnych*. W: *Sprawnie dla niepełnosprawnych. Profesjonalna obsługa turysty niepełnosprawnego*, red. A. Borowicka, I. Ramik-Mażewska, Szczecin, Forum Turystyki Regionów, 2008, j. polski, ISBN 978-83-61289-00-5s.98-102 oraz *Niepełnosprawność bez tajemnic*. W: *Sprawnie dla niepełnosprawnych. Profesjonalna obsługa turysty niepełnosprawnego*, red. A. Borowicka, I. Ramik-Mażewska, Szczecin, Forum Turystyki Regionów, 2008, j. polski, ISBN 978-83-61289-00-5s.18-22, a także *Aktywność turystyczna osób niepełnosprawnych intelektualnie*. W: *Sprawnie dla niepełnosprawnych. Profesjonalna obsługa turysty niepełnosprawnego*, red. A. Borowicka, I. Ramik-Mażewska, Szczecin, Forum Turystyki Regionów, 2008, j. polski, ISBN 978-83-61289-00-5,s.60-70. Przywołane teksty ukazały się w monografii, która powstała, jako przewodnik dla organizatorów turystyki osób z niepełnosprawnością, i jako przewodnik dla samych osób niepełnosprawnych. Książka stała się również pomocną lekturą dla studentów, którzy przygotowywali się do pracy z dorosłymi osobami, z niepełnosprawnością intelektualną. W związku z dyskusją wokół definicji niepełnosprawności i różnego jej stosowania w rehabilitacji społecznej, odniosłam się w treści (wyżej wymienionych artykułów) do wywodzącej się z Deklaracji Madryckiej idei „wspólnego nurtu” i budowania otwartego społeczeństwa. Wskazując na osoby z niepełnosprawnością, jako pełnoprawnych uczestników turystycznej aktywności, stworzyłam

⁴ Problematykę zastosowania rozwiązań prawnych w społecznej stratyfikacji podjęłam także w artykule *Analiza sytuacji prawnej osób z autyzmem*. W: T. Żółkowska (red.), *Pedagogika specjalna- konteksty pedagogiki specjalnej*, Wydawnictwo Print Group, Szczecin 2007, ISBN 9788360065785, s. 417-424.

dla organizatorów turystyki wskazówki postępowania, pomocne w kontakcie z osobą z niepełnosprawnością intelektualną. Szczególne znaczenie nadałam sferze języka, sposobom przekazywania informacji, indywidualizacji kontaktu i podmiotowego traktowania tej grupy osób. Ważność społecznych relacji dla dojrzewania do wspólnego bytowania osób z niepełnosprawnością intelektualną z innymi osobami podkreślałam także w kolejnych artykułach. Na kanwie psychospołecznej teorii rozwoju Eriksona odniosłam się do praktyki i doświadczeń wynikających z pracy, niepełnosprawnych intelektualnie, pracowników Zakładu Aktywności Zawodowej. W treści artykułu: *Edukacja nie na próżno. Rzecz o (nie) świadomej tożsamości osób niepełnosprawnych intelektualnie*. W: 9/2015, Interdyscyplinarne konteksty pedagogiki specjalnej. Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2015, j. polski, ISSN 2300-391X, s. 99-117, szczególną uwagę zwróciłam na rodzącą się, a wynikającą z doświadczeń zawodowych, nową tożsamość, która wyzwala w osobach z niepełnosprawnością intelektualną dążenia emancypacyjne. Wskazuję na zjawisko pracy jako źródło wielorakich doświadczeń, które w sytuacji tej grupy osób są konsekwencją podejmowanej niejednokrotnie z dużym trudem edukacji. I nie chodzi tu tylko o odkrywanie własnych potencjałów, ale stworzenie realnej możliwości zmierzania w stronę pożądanego uniwersalizacji i bycia z innymi na poziomie My. Wskazuję na pracę jako tę formę aktywności, która jest źródłem wewnętrznych przemian, inspiracją do zmiany i wychodzenia z izolacji wewnętrznej osób z niepełnosprawnością intelektualną. Podejmowana w różnych formach działalność emancypacyjna jawi się tu, jako efekt i sens wieloletniej edukacji. W rozważaniach zawartych w artykule: *The work of people with deeper intellectual disability as a source of emancipation in the context of personal fulfilment*. W: Interdyscyplinarne Konteksty Pedagogiki Specjalnej nr 17, Poznań 2017 Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2017, j. angielski, ISSN 2300-391X, s.245-262 zmierzam się z motywami działań, które mają znamiona wewnętrznej emancypacji. Opisuję sytuację niepełnosprawnych intelektualnie mężczyzn, którzy opuścili Warsztaty Terapii Zajęciowej i przeszli do pracy na otwartym rynku. Następnie tę pracę porzucili, ale nie wrócili już do Warsztatów Terapii. Wskazując w artykule na pauperyzację życia jako konsekwencję bezrobocia staram się dociec przyczyn zarzucenia przez mężczyzn jakiegokolwiek aktywności. Domniemywam, że doświadczenie pracy „obudziło” potencjał adaptacyjny, ale tym samym stało się kanwą dla dokonywanych przez mężczyzn samodzielnych wyborów. Wskazuję, że miarą emancypacji może być samorealizacja wbrew potocznym i społecznym wyobrażeniom. Z punktu widzenia praktyki doświadczenia opisane w artykule mogą stać się osnową do krytycznej dyskusji na temat wolności osób z niepełnosprawnością intelektualną, ich prawa do projektowania własnego życia i przeżywania go zgodnie z tym projektem.

Jakość życia osób z niepełnosprawnością intelektualną

Zainteresowanie problematyką jakości życia wyprowadzam z paradygmatu humanistycznego pedagogiki, który jest zgodą na wielość i różne drogi poznania. Jakość życia, jako zbiór warunków umożliwiających indywidualny sposób funkcjonowania człowieka, pozwala odsłaniać efekty społecznych struktur i ich przemian. Na gruncie pedagogiki specjalnej staje się wskaźnikiem społecznego usytuowania osób z niepełnosprawnością. Koncepcje jakości życia przedstawiłam w rozdziale monografii: *Jakość życia - analiza teoretyczna*. W: *Aktywizacja społeczno - zawodowa osób niepełnosprawnych ruchowo. Poczucie jakości życia osób niepełnosprawnych*, (red.) I. Ramik-Mażewska, G. Leśniewska Szczecin OR TWP, 2008. ISBN 978-83-751812-9-6, s. 25-39. Wymieniona monografia była zwieńczeniem mojego udziału w projekcie „Winda do Pracy II”, a zawarte w artykule treści dotyczyły różnorodności obszarów jakości życia i mogą być wskazówką do ich naukowej eksploracji. Wskazaną tematykę poddałam dogłębnej analizie w dysertacji naukowej: *Jakość życia absolwentów zasadniczych szkół zawodowych dla młodzieży niepełnosprawnej intelektualnie. Analiza porównawcza*, Wydawnictwo Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2012, s. 216, j. polski, ISBN 978-83-7241-791-6. Jest to praca, którą przygotowałam na bazie rozprawy doktorskiej. W selektywny sposób prezentuję w niej wyniki badań dotyczące kilku sfer życia 120 absolwentów zasadniczych szkół zawodowych w Szczecinie. Podstawową grupę stanowili absolwenci z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim (60 osób), którzy ukończyli zasadniczą szkołę zawodową specjalną. Dla celów porównawczych wprowadzono taką samą ilościowo grupę absolwentów z normą intelektualną, którzy ukończyli zasadnicze szkoły zawodowe dla młodzieży z normą intelektualną. Celem rozprawy było poznanie jakości życia obu grup i porównanie jej poprzez zastosowanie przyjętych w pracy kategorii. W monografii przedstawiam interdyscyplinarny przegląd podstawowych pojęć dotyczących jakości życia i jej uwarunkowań. Przyjmując ilościowo - jakościową perspektywę badań, posłużyłam się metodą sondażu diagnostycznego i metodą indywidualnych przypadków. Do gromadzenia materiału empirycznego wykorzystałam wywiad, obserwację i analizę dokumentów. Przyjęłam definicję jakości życia, przez którą rozumie się obiektywne (zewnętrzne) warunki życia człowieka wyznaczone wskaźnikami sytuacji zawodowej, rodzinnej, zdrowotnej, czasu wolnego i integracji ze środowiskiem, oraz subiektywne (wewnętrzne) doświadczenie zadowolenia i niezadowolenia z życia. W toku badań ustaliłam, że dla poziomu jakości życia istotne są wysokie wskaźniki wszystkich badanych obszarów,

ale najważniejszą rolę należy przypisać indywidualnym warunkom psychofizycznym osoby oraz warunkom życia rodzin pochodzenia. Uzyskane w postępowaniu badawczym dane odsłoniły, w aspekcie obiektywnym, niską jakość życia absolwentów z niepełnosprawnością intelektualną, jako dominującą. Jej przejawy (w odniesieniu do grupy porównawczej) dotyczyły niewielkiego poziomu zatrudnienia, uzależnienia od rodzin pochodzenia, złych nawyków zdrowotnych i społecznej bierności. Mimo obiektywnie niskiej jakości życia, osoby z niepełnosprawnością intelektualną w znakomitej większości (81,7%) wyrażały wysoki poziom zadowolenia z życia (w grupie porównawczej 63,3%). Nieadekwatności tej oceny upatruję nie tylko w samej niepełnosprawności, ale w braku umiejętności społecznych, których następstwem jest przyzwyczajenie do niskiego standardu życia, ubóstwa i bierności. W monografii zwracam uwagę na negatywne mechanizmy wykluczania z obszaru pracy osób z niepełnosprawnością intelektualną. Są one, w indywidualnych wypowiedziach, najważniejszą przyczyną środowiskowej i społecznej izolacji, a w konsekwencji także psychofizycznej pauperyzacji. Wyłonione fakty empiryczne skłoniły mnie do skonstruowania wielu postulatów dotyczących konieczności zmian w procesie edukacji i działalności instytucji, a szczególnie zwrócenia uwagi na przygotowanie osoby z niepełnosprawnością intelektualną bardziej do roli klienta niż beneficjenta. Wiąże się to z głęboką zmianą mentalną całego społeczeństwa, która jest jedyną szansą na postrzeganie osoby z niepełnosprawnością intelektualną jako takiej, która potrafi działać na rzecz innych i sama potrafi tworzyć wysoką jakość swojego życia. Częstkowe wyniki badań zawarte w monografii publikowałam także w publikacji: *Sytuacja rodzinna osób z niepełnosprawnością intelektualną*. W: M. Kurek (red.) *Wspieranie osób z niepełnosprawnością intelektualną. Teoria i praktyka*. Wydawca Polskie Stowarzyszenie na Rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym, Szczecin 2007. j. polski, ISBN 978-83-926497-0-0, s. 141-148. Niską jakość życia osób z niepełnosprawnością intelektualną przypisuję integracji prowadzonej formalnie, która posługując się jedynie biurokratycznymi rozwiązaniami służy bardziej pogłębianiu dystansu społecznego niż społecznemu spajaniu.

Inną kategorią, którą z racji swego obszaru lokuję w tematyce wspólnej z jakością życia jest codzienność, która podobnie do jakości życia odsłania egzystencję współczesnego człowieka. Codzienność jednak koncentruje się na odkrywaniu struktur lub ich fragmentów w epizodach życia codziennego człowieka. Stwarza badaczowi możliwości głębokiego poznania uwarunkowań, które nierzadko wyznaczają trajektorię ludzkiego losu.

Tej tematyce poświęciłam artykuł *Everyday Life of Intellectually Disabled Women. A Special Educator's Perspective*. W: *Opuscula Sociologica* 1/2015, Wydawnictwo Naukowe US, Szczecin 2015, j. angielski, ISSN 2299-9000, s.59-68. Opisowi poddałam doświadczenia codzienności kilku kobiet z niepełnosprawnością intelektualną. Z perspektywy pedagoga specjalnego skupiłam się na przejawianych przez kobiety aktywnościach. Docierając do osobistych sfer życia udało mi się odsłonić ich umiejętności społeczne oraz mechanizmy kontroli społecznej, które rozwój tych umiejętności z różnych powodów ograniczają. Wskazany artykułem pragnęłam zwrócić uwagę na potrzebę wsłuchiwania się w głos osób z niepełnosprawnością i intelektualną, i przydatność tego działania dla praktyki. Zakładam bowiem, że nawet wtedy, gdy zachodzi potrzeba zorganizowanej pomocy proces samorealizacji jest możliwy. Odsłaniając codzienność pragnęłam wskazać wagę tego obszaru dla wnikliwych badań dotyczących dążeń autonomicznych oraz indywidualnie odczuwanych, przez osoby z niepełnosprawnością intelektualną, działań marginalizacyjnych.

Wielorakie uwarunkowania zagrożenia społecznym wykluczeniem osób z niepełnosprawnością intelektualną

Zagrożenia wykluczenia społecznego można upatrywać w pozorowaniu procesu integracji społecznej. Propagowana izonomia często przybiera formy haseł, deklaracji i dobrych intencji. Wielu badaczy zwraca uwagę na, ciągle jeszcze, występujące zjawiska nierówności społecznej, jako źródła pauperyzacji życia osób z niepełnosprawnością intelektualną. Znaczący jest tu szczególnie niski udział w procesie pracy, ubóstwo rodzin pochodzenia czy funkcjonujące mechanizmy społeczne. Marginalizacja aktywności tej grupy osób w przemianach społecznych, jest przyczyną izolacji społecznej i ograniczonych kontaktów międzyludzkich. Zwracam na ten aspekt uwagę w publikacji: *Integracja społeczna osób niepełnosprawnych intelektualnie w środowisku życia*. W: G. Dryżałowska, H. Żuraw (red.) *Integracja społeczna osób niepełnosprawnych*, Warszawa 2004, s. j. polski., ISSN 1641-7941, s. 402-410. Podkreślam w nim konsekwencje przyzwyczajania się osób z niepełnosprawnością intelektualną do akceptacji własnej izolacji. Akcentuję konieczność permanentnej oceny wielu obszarów życia społecznego, aby zapobiegać procesowi wyłączenia tej grupy osób z udziału w zbiorowych przeobrażeniach. Za istotne uznaję także budowanie u osób z niepełnosprawnością intelektualną, w procesie społecznej współpracy, poczucia

odpowiedzialności za swoje życie i stwarzanie możliwości doświadczania własnego sprawstwa. Wskazaną problematykę poruszam także w tekście: *Od izonomii w stronę alienacji - sytuacja rodzinna dorosłych osób z niepełnosprawnością intelektualną*. W: *W stronę podmiotowości osób niepełnosprawnych*, red. A. Klinik, Problemy Edukacji, Rehabilitacji i Socjalizacji Osób Niepełnosprawnych Tom IV. Kraków 2008, Wyd. Impuls, j. polski, ISBN 978-83-7308-492-6, s.77-87. Kolejny obszar sprzyjający zagrożeniu wykluczeniem społecznym wiąże z brakiem systemowych rozwiązań, które nie dostrzeżone w porę mogą stać się źródłem marginalizacji osób z niepełnosprawnością intelektualną w życiu dorosłym. *Dzieci ulicy-problematyka (nie) nowa w pedagogice specjalnej*. W: *Niepełnosprawność. Dyskursy pedagogiki specjalnej nr 12*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2013, j. polski, ISSN 2080-9476, s. 101-114 to artykuł o charakterze teoretycznym. Inspiracją do podjęcia tej tematyki były spotkania z nauczycielami ze szkół specjalnych i szkół masowych pracujących z uczniami z lekką niepełnosprawnością intelektualną, którzy kierowali moją uwagę na niepokojąco wysoką absencję szkolną tej grupy. W tekście artykułu skoncentrowałam się przede wszystkim na sytuacji polskich rodzin, które nie wszystkie poradziły sobie z transformacją ustrojową Polski. Konsekwencją tego stanu rzeczy jest osamotnienie dzieci. Nie znajdując oparcia w środowisku dorosłych odnajdują się w środowisku ulicy. Ulica kształtuje ich światopogląd i normy moralne, najczęściej sprzeczne z ogólnie uznanymi za właściwe. Jest to proces bardzo niebezpieczny i trudny do odwrócenia. Prowadzący wprost do wykluczenia społecznego. Rozważając w artykule koncepty teoretyczne podjęłam próbę wskazania działań, które chronią dzieci przed negatywnymi mechanizmami identyfikacji i naśladownictwa, a z punktu widzenia praktyki zdają się być możliwe do realizacji⁵. Analizując zjawisko wykluczenia nie można pominąć atmosfery klasy szkolnej. W artykule *Klasa szkolna jako przestrzeń Innego*. W: *Studia Edukacyjne* 34/15, Wydawnictwo Naukowe UAM, j. polski, ISSN 1233-6688, s. 89-100 koncentruję się na problematyce współczesnego wychowania. Jest to ważna kwestia, bowiem klasa szkolna jest obszarem wielokulturowych doświadczeń, gdzie odrębność kulturową wnosi

⁵ Problematykę zaburzeń zachowania zawarłam w artykule *Socjoterapia jako forma pomocy psychologicznej w pracy z dziećmi i młodzieżą*, W: E. Jackowska, B. Kromolicka (red.) *Młodzież w XXI wieku. Źródła wzrostu i kryzysów*. Szczecin 2009, Wyd. Print Group, j. polski, ISBN 9788360903971, s. 245-250. Opisując podstawowe założenia socjoterapii i jej cele wskazałam na te formy pracy, które mogą wyznaczać kierunek poszukiwań działań praktycznych w rozwiązywaniu problemów dzieci przejawiających zaburzenia zachowania.

każdy uczeń i każdy nauczyciel. Nieumiejętne działania wewnątrz klasy, pseudowychowanie, zwyczajstwo formalizmu nad refleksją sprzyjają podziałom, które bardzo łatwo klasyfikują słabszego, niepełnosprawnego, jako gorszego - Innego. W artykule zwracam uwagę na konsekwencje negatywnych doświadczeń dziecka w grupie rówieśniczej, jako znaczących dla jego dalszego rozwoju i dorosłego życia. Ważną rolę nadają także wrażliwości nauczyciela, jego doświadczeniu i odpowiedzialności. Wskazuję na te cechy jako decydujące o postawie nauczyciela wobec dziecka, ponieważ sprzyjają zrozumieniu dziecka i są istotne dla jego pozycji w klasie szkolnej. Inny aspekt obecności dziecka w klasie szkolnej, który wiąże z zagrożeniem wykluczenia dotyczy samooceny. Temu problemowi poświęciłam rozdział w monografii: *Wybrane obszary samooceny dzieci z lekką niepełnosprawnością intelektualną w integracyjnym systemie kształcenia*. W: K. Ćwirynkało, Cz. Kosakowski, A. Żywanowska (red.) *Kierunki rozwoju pedagogiki specjalnej*. Kraków 2013, Oficyna Wydawnicza Impuls, j. polski, ISBN 978-83-7850-152-7, s.179-196. Przedstawiłam w nim wyniki badań, przeprowadzonych wśród 30 uczniów z niepełnosprawnością intelektualną z dwóch szczecińskich gimnazjów. Uzyskane dane wskazują, że zdecydowana większość uczniów ma nieadekwatną samoocenę (66,7%). Jest ona spowodowana zarówno obniżoną zdolnością do krytycznej oceny własnych możliwości przez niepełnosprawnych intelektualnie uczniów, jaki i konsekwencją nadmiaru pochwał, i nagród traktowanych przez nauczycieli jako jedynej formy wzmacniania aktywności dziecka. Tym tekstem pragnę zwrócić uwagę nauczycieli na ich rolę w przygotowaniu ucznia z niepełnosprawnością intelektualną do odpowiedzialnej dorosłości. Infantylizowanie osób z niepełnosprawnością intelektualną, przyzwyczajanie ich do braku wysiłku może generować zawyżone aspiracje życiowe, doświadczanie śmieszności i szereg życiowych niepowodzeń. W treści tekstu pobrzmiwają także lęki nauczycieli, którzy nie radzą sobie z pracą z dziećmi z niepełnosprawnością intelektualną. Starają się być empatyczni, ale nierzadko nie rozumieją zjawiska niepełnosprawności intelektualnej. Jest to fakt , który może być asumptem do dyskusji nad właściwym przygotowaniem nauczyciela do pracy z dzieckiem z niepełnosprawnością intelektualną⁶. Poza opisanymi obszarami zagrożenie wykluczeniem społecznym osób z niepełnosprawnością intelektualną dostrzegam także w procesie globalizacji. W artykule *Osoba niepełnosprawna w perspektywie globalizacji*.

⁶Znaczenie właściwego przygotowania do pracy z osobami z niepełnosprawnością intelektualną zawarłam w artykule *Rola praktyki pedagogicznej w kształceniu pedagogów specjalnych*. W: B. Ostapiuk (red.) *Pedagogika specjalna w służbie osób niepełnosprawnych. Księga jubileuszowa*. Szczecin 2008, Wyd. Zapol, j.polski, ISBN 978-83-751808-3-1, s. 85-95.

W: *Niepełnosprawność. Dyskursy pedagogiki specjalnej*, nr 27, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2017, j. polski, ISSN 2080-9476, s.104-116, poddałam opisowi główne aspekty globalizacji oraz wybrane dokumenty, które na obszarze Unii Europejskiej stały się gwarantem zmiany sytuacji życiowej osób z niepełnosprawnością intelektualną. Przedstawiam globalizację jako proces złożony, którego nadrzędną cechą jest unifikacja konsumpcji i kultury życia całych społeczeństw. Za niepokojące uznaję działania pozbawiające ludzi indywidualnych potrzeb, skłaniające do naśladowania, wykorzystujące ludzi słabszych i propagujące ekologiczny neokolonializm. Wskazuję na społeczną (nie) widzialność osób z niepełnosprawnością intelektualną warunkowaną rozwojem społeczeństwa opartego przede wszystkim na informacji. Zwracam uwagę na uzasadnioną potrzebę ciągłego monitorowania sytuacji tychże, aby nie ulegać iluzji izonomii, a rzeczywiście ją realizować.

Zamierzenia badawcze

Aktualnie przygotowałam do publikacji artykuły:

Pamiętajcie o ogrodach -teren przyszkolny jako środowisko wychowawcze

Samotna dorosłość osób z niepełnosprawnością intelektualną

Planuję zrealizować szerszy projekt:

Starość osób z niepełnosprawnością intelektualną, a w nim pragnę skupić się na rodzinnych strategiach radzenia sobie ze starzejącymi się osobami z niepełnosprawnością intelektualną oraz na postrzeganiu własnej starości przez osoby z niepełnosprawnością intelektualną.

Szczegółowy wykaz dorobku prezentuję w załączniku 4. Poniżej przedstawiam krótkie zestawienie liczbowe obrazujące liczbowo osiągnięcia naukowo badawcze oraz dorobek dydaktyczny, popularyzatorski i informację o współpracy międzynarodowej.

Rodzaj osiągnięcia	Wskaźnik ilościowy
Monografie autorskie	2
Współredakcja wieloautorskiej monografii w j. polskim	6
Współredakcja wieloautorskiej monografii w j. angielskim	2
Artykuły w czasopismach recenzowanych	8
Autorstwo rozdziału w monografii recenzowanej	14
Inne prace	2
Recenzje	1
Projekty badawcze międzynarodowe	2
Projekty badawcze krajowe	6
Aktywny udział w konferencjach krajowych (z wygłoszeniem referatu)	22
Aktywny udział w konferencjach o charakterze międzynarodowym (z wygłoszeniem referatu)	21
Udział w komitetach organizacyjnych międzynarodowych i krajowych konferencji naukowych	11
Udział w konsorcjach i sieciach badawczych	4
Międzynarodowe lub krajowe nagrody za działalność naukową	1
Otrzymane nagrody i wyróżnienia	3
Merytoryczne opracowanie projektu studiów pierwszego stopnia, kierunek <i>Pedagogika specjalna</i>	2
Merytoryczne opracowanie projektu studiów podyplomowych <i>Diagnoza i terapia pedagogiczna. Socjoterapia</i>	1
Członkostwo w międzynarodowych i krajowych organizacjach oraz towarzystwach naukowych	2
Wykłady otwarte na terenie placówek oświatowych	7
Wykłady otwarte dla Uniwersytetu Trzeciego Wieku	3
Opiekun roku studenckiego (liczba roczników)	3
Opiekun praktyk studenckich (liczba roczników)	5
Koordynator Kierunkowy ds. wymiany studentów i doktorantów	1
Organizacja wycieczek dydaktycznych	2
Autorskie programy nauczania	9
Współpraca z instytucjami i organizacjami w regionie w zakresie działań na rzecz osób z niepełnosprawnością intelektualną	5
Współpraca z Akademickim Kołem Wczesnego Wspomagania Rozwoju Dziecka	3
Projekt wdrożeniowy o zasięgu lokalnym <i>Tacy sami...</i>	1
Prace licencjackie i magisterskie (Wydział Humanistyczny US)	131
Recenzje prac licencjackich i magisterskich	93
Promotor pomocniczy	1
Stáže zagraniczne dydaktyczne	10
Zespoły eksperckie krajowe	1
Podnoszenie kwalifikacji (szkolenia, kursy)	2
Funkcje i działania organizacyjne na rzecz uczelni	2

Imię Rami 19

Mur'aski